

Istota procesu zarządzania

Agnieszka Zakrzewska-Bielawska

1.1. Tożsamość nauk o zarządzaniu

Nauki o zarządzaniu ukształtowały się na przełomie XIX i XX w. Trudno dokładnie określić datę ich powstania. Ich geneza wiąże się z pierwszymi pracami na temat zarządzania trzech wybitnych uczonych: F.W. Taylora, H. Fayola oraz M. Webera. Pierwsza na świecie książka z zakresu nauk o zarządzaniu, *Shop Management* ('Zarządzanie warsztatem wytwórczym') autorstwa F.W. Taylora została opublikowana w 1903 r. Niektórzy właśnie ten rok uważają za datę narodzin tych nauk. Jednakże pierwsze zasady i koncepcja nauki zarządzania w ujęciu funkcjonalnym zostały opracowane później. Dwa dzieła najważniejsze dla powstania tych nauk to: *Principles of Scientific Management* ('Zasady naukowego zarządzania') F.W. Taylora wydane w 1911 r. oraz *Administration Industrielle et Générale* ('Administracja ogólna i przemysłowa') H. Fayola opublikowana w 1916 r. Duży wkład w powstanie nauk o zarządzaniu wniósł także Karol Adamiecki. Najwcześniejszą wersję opracowanych przez siebie zasad organizacji pracy zbiorowej przedstawił w lutym 1903 r. w Towarzystwie Technicznym w Jekatierinosławiu w formie odczytu w języku rosyjskim, pt. *Wykreślna metoda organizowania pracy zbiorowej w walcowniach*, natomiast pierwsza jego publikacja, pt. *Metoda wykreślna organizowania pracy zbiorowej w walcowniach* pojawiła się w 1909 r. w „Przeglądzie Technicznym“.

Mimo, że nauki o zarządzaniu w porównaniu do nauk ścisłych, przyrodniczych czy społecznych są młodą dyscypliną, mogą się już poszczycić bogatym dorobkiem i wciąż dynamicznie się rozwijają. Świadczą o tym liczne publikacje stale ukazujące się na rynku wydawniczym, rosnąca liczba składanych wniosków projektów badawczych finansowanych ze środków na naukę, jak również w ramach funduszy europejskich, liczne programy edukacyjne w ramach studiów licencjackich, magisterskich, doktoranckich, MBA i

podyplomowych oraz stale zwiększająca się liczba nadanych stopni doktora, doktora habilitowanego i tytułu profesora w zakresie nauk o zarządzaniu.

W Polsce nauki o zarządzaniu klasyfikowane są jako dyscyplina naukowa w dwóch dziedzinach: w naukach *ekonomicznych* i w naukach *humanistycznych*.¹ Według wcześniej obowiązującej w naszym kraju klasyfikacji zarządzanie było domeną nauk ekonomicznych i dyscyplinę tę określano jako „organizacja i zarządzanie”. Należy jednak podkreślić, że nauki te cechuje *interdyscyplinarność*, która oznacza, że mają one liczne powiązania z innymi naukami i wyodrębnionymi w nich dyscyplinami, w tym z: ekonomią, socjologią, psychologią, antropologią, ergonomią, naukami prawnymi, informatyką itd. Zarówno korzystanie z dorobku innych nauk pokrewnych, jak i różnorodność podejść do problemów zarządzania spowodowały powstanie w ramach nauk o zarządzaniu wielu różnych kierunków badawczych, nurtów i szkół.

Mimo interdyscyplinarnego charakteru nauki o zarządzaniu nie zatraćają swojej *tożsamości*, która przejawia się w wymiarze rezultatowym, funkcjonalnym i instytucjonalnym².

W aspekcie rezultatowym (poznawczym) pod pojęciem nauki kryją się: wiedza i poznane prawdy. Ten rodzaj tożsamości ustala się poprzez wykazanie odrębności:

- przedmiotu badań,
- wzglądu badawczego,
- metod badawczych,
- podstawowych dzieł i czasopism naukowych.

Przedmiot badań określa się poprzez wyznaczenie i scharakteryzowanie klasy obiektów badanych przez daną dyscyplinę naukową oraz ustalenie obszarów jej zainteresowań.

Przedmiotem badań nauk o zarządzaniu są organizacje postrzegane jako względnie wyodrębniony system społeczny, w którym ludzie, zmierzając do realizacji wyznaczonych celów (wykonania zadań), wykorzystują zasoby intelektualne i materialne.

Nauki o zarządzaniu zajmują się powstawaniem, funkcjonowaniem, przekształcaniem, rozwojem i współdziałaniem organizacji³.

¹ Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 r. (M.P. z 2005 r. Nr 79, poz. 1120 ze zm.; zmiana zob. M.P. z 2008 r. Nr 97, poz. 843).

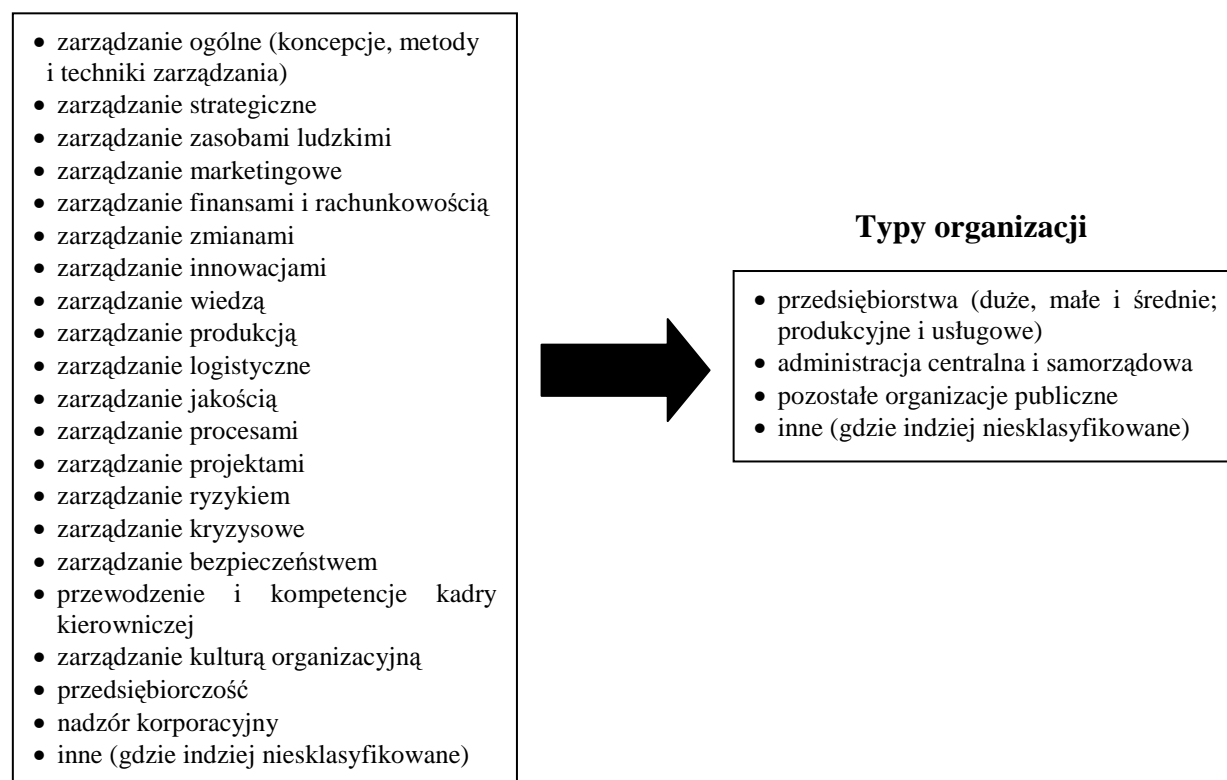
² M. Trocki, *Tożsamość nauk o zarządzaniu*, „Przegląd Organizacji” 2005, nr 1, s. 7–10.

³ S. Sudoł, *Nauki o zarządzaniu. Węzłowe problemy i kontrowersje*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2007, s. 28.

W takim ujęciu przedmiotem badań nauk o zarządzaniu jest tworzenie, funkcjonowanie i rozwój wszelkich form działania zorganizowanego wyrażających się w różnych typach organizacji, od organizacji gospodarczych (przedsiębiorstw, ich związków i ugrupowań), poprzez organizacje użyteczności publicznej (szkoły, szpitale i inne organizacje non profit), jednostki administracji państwowej i samorządowej, aż po organizacje wojskowe i policyjne, społeczne i religijne.

Obszary zainteresowania nauk o zarządzaniu stale się rozwijają i poszerzają, a ich zakres problemowy jest tak złożony, że nie wypracowano dotychczas powszechnie podzielanego poglądu w tej sprawie. Można jednak wskazać pewne subdyscypliny (specjalności) tych nauk, obejmujące szersze lub węższe zakresy problemów odnoszące się do różnych kategorii organizacji. Przykładowy podział tych subdyscyplin i obszarów problemowych nauk o zarządzaniu ukierunkowanych na podstawowe typy organizacji przedstawiono na ilustracji 1.1.

Subdyscypliny (specjalności) i obszary problemowe nauk o zarządzaniu

Ilustracja 1.1. Podział i przedmiot nauk o zarządzaniu

Źródło: A. Zakrzewska-Bielawska, M. Trocki, *Aktywność badawcza doktorantów i habilitantów polskich ośrodków akademickich*, [w:] *Osiągnięcia i perspektywy nauk o zarządzaniu*, red. S. Lachiewicz, B. Nogalski, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 133.

Zaproponowany podział ma charakter umowny i może być uznany za dyskusyjny. Niektóre wyróżnione subdyscypliny mają szerszy, a niektóre węższy zakres, część z nich także łączy się lub zachodzi na siebie. Dlatego też podział nauk o zarządzaniu na subdyscypliny i obszary problemowe wciąż pozostaje kwestią otwartą.

Wzgląd badawczy oznacza punkt widzenia, z którego powinny być rozpatrywane zagadnienia, którymi zajmuje się dana dyscyplina naukowa⁴.

Wzgląd badawczy nauk o zarządzaniu obejmuje analizę zjawisk i procesów zachodzących w organizacjach, przeprowadzaną z punktu widzenia sprawności funkcjonowania organizacji jako całości oraz poszczególnych jej podsystemów.

Nauki o zarządzaniu, jako nauki praktyczne, badają organizacje z punktu widzenia utylitarnego, czyli pod kątem prawidłowości i źródeł sprawności zorganizowanego działania zbiorowego oraz sprawnej realizacji przedsięwzięć w powiązaniu ze specyfiką różnych organizacji, obejmującą odmiennosć celów organizacyjnych, relacji z otoczeniem, struktur organizacyjnych oraz wartości wyznawanych przez kadrę kierowniczą.

Do każdej dyscypliny naukowej da się przypisać właściwe jej *metody badawcze*. Rozumie się przez to sposoby postępowania (poznania naukowego), które muszą być celowo dobrane, zaplanowane i zastosowane, przy uwzględnieniu treści i celu badań oraz zasobu posiadanych środków⁵. W naukach o zarządzaniu stosuje się różne metody, modele i podejścia do opisu i objaśniania zjawisk. Koncentrując się na organizacjach jako obiekcie badanym pod względem sprawności, nauki o zarządzaniu korzystają z dorobku innych dziedzin nauki.

Nauki o zarządzaniu cechują się *pluralizmem i eklektyzmem metodologicznym*. Pierwszy zakłada możliwość stosowania metod z różnych paradygmatów i podejść, zależnie od dyscypliny; drugi zaś – pełną swobodę poznawczą i możliwość łączenia metod z różnych dyscyplin, paradygmatów i podejść⁶.

W naukach o zarządzaniu – w zależności od analizowanych problemów – stosuje się różnorodne metody badawcze. S. Sudoł wyróżnia między innymi⁷:

⁴ A. Bednarski, *Zarys teorii organizacji i zarządzania*, Dom Organizatora–TNOiK, Toruń 2001, s. 16.

⁵ J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Dom Organizatora–TNOiK, Toruń 2003, s. 70.

⁶ Ł. Sułkowski, *Rozwój metodologii w naukach o zarządzaniu*, [w:] *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, red. W. Czakon, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 33–34.

⁷ S. Sudoł, *Nauki...*, *op. cit.*, s. 70–72.

- metody ilościowe (matematyczne, ekonometryczne, statystyczne, badań operacyjnych),
- metody badań społecznych (obserwacja, ankieta, wywiady),
- studia przypadków (*case study*),
- metody badania dokumentów,
- metody modelowania,
- metody eksperymentu naukowego,
- metody eksperckie.

Inne podziały metod badawczych, jak również opis poszczególnych metod można odnaleźć w obszernej literaturze przedmiotu⁸. Należy jednak zaznaczyć, że w celu uwierzytelnienia badań dobrze jest stosować *triangulację metod badawczych*, co oznacza wykorzystanie więcej niż jednej metody badawczej oraz porównanie i łączenie uzyskanych wyników badań. Wykorzystanie triangulacji w ilościowo-jakościowym postępowaniu badawczym nazywa się badaniem *kompleksowym, komplementarnym, polimetodycznym* lub też *hybrydowym*⁹.

Każda dyscyplina naukowa dokumentuje swoje osiągnięcia w postaci oryginalnych publikacji *naukowych i fachowych*.

Literatura przedmiotu z zakresu nauk o zarządzaniu jest bardzo rozległa i obejmuje zarówno encyklopedie, leksykony i słowniki, dzieła zwarte w postaci monografii, podręczników, prac i zeszytów naukowych, jak i długą listę fachowych czasopism polskich i zagranicznych.

W Polsce publikacje z zakresu zarządzania wydawane są przez liczne wydawnictwa uczelniane i fachowe, w tym: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Wolters Kluwer, C.H. Beck, Difin, MT Biznes, One Press i inne. Problematyce zarządzania poświęcono także wiele czasopism zarówno o charakterze naukowym, jak i popularyzatorskim. Wśród nich można wymienić takie, które poruszają różnorodne problemy zarządzania (np. „Organizacja i Kierowanie”, „Przegląd Organizacji”, „Współczesne Zarządzanie”, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw”, „Problemy

⁸ Zob. między innymi: *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, red. W. Czakon, Wolters Kluwer, Warszawa 2011; J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Difin, Warszawa 2005; H. Bieniok i in., *Metody sprawnego zarządzania*, Placet, Warszawa 2004; Z. Mikołajczyk, *Techniki organizatorskie w rozwiązywaniu problemów zarządzania*, PWN, Warszawa 1998.

⁹ S. Stańczyk, *Triangulacja – łączenie metod badawczych i urzeczelnianie badań*, [w:] *Podstawy...*, red. W. Czakon, *op. cit.*, s. 78–79.

Zarządzania”, „Harvard Business Review Polska”, „Manager”), jak i poświęcone specyficznej subdyscyplinie (specjalności) zarządzania (np. „Zarządzanie Zasobami Ludzkimi”, „Personel”, „Marketing i Rynek”, „Logistyka i Transport”.

W aspekcie funkcjonalnym (czynnościowym) przez „naukę” rozumie się wyspecjalizowaną działalność naukową (poznawczą, dydaktyczną i wdrożeniową). Ten rodzaj tożsamości określa się poprzez wykazanie odrębności:

- rodzajów działalności naukowej,
- rozwoju kadr naukowych i środowiska naukowego,
- kształcenia specjalistów z zakresu zarządzania.

Dalszy ciąg publikacji

A. Zakrzewska-Bielawska, Istota procesu zarządzania, [w:] A. Zakrzewska-Bielawska (red.), Podstawy zarządzania. Teoria i ćwiczenia, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 15-40.